

ÚJ

MAGYAR MUZEUM.

VII. ÉV.

SEPTEMBER, 1857.

IX. FÜZ.

MIT EREDMÉNYEZETT NÁLUNK

AESTHETIKAILAG A MÚLT?

HORVÁTH CYRILLTŐL.

Nálunk is találkoztak immár többen, kik aesthetikai tárgyak elemezése, fölvilágosítása és rendezésével akarták azon irány keletét előmozdítani, melyet ők napjaikban a magyar nyelv és nemzet művelésére vonatkozó törekedéseknél szem előtt tartandónak ítéltek. Ha folyóiratainkat figyelemmel átvizsgáljuk, meg fogunk arról győződni: hogy mi, a költészet folytonos ápolása és gyakorlása mellett, a szép országának értelmi álláspontról intézett fölfogása iránt is mutattunk már némi vonzalmat. Folyóiratainkban számosak az ezt bizonyító dolgozatok. Vajha itt e számosság megemlítéséhez a tartalmi és alaki tulajdonok ajánlhatóságát is hozzá csatolhatnók. Ezt azonban a legjobb szándék mellett sem tehetjük. Vagy talán amaz aesthetikai tárgyú dolgozatok irásakor nem is lehetett még a magyar irodalom híveitől valami magasabbat és bevégezettebbet követelni? Annyi bizonyos, hogy az itt szóba hozott dolgozatok vagy alkalmilag írt töredékek vagy valamely külön munkát illető bírálatba szőtt íráncikkek: és így sem tartalom sem alakra nézve nem valának úgy szerkesztve; hogy

a mélyebb és elvasterüleg fejlesztett nyomozásokhoz értőt is kielégíthessék. De hamindjárt ezt nem eszközölhetik is, viszonylagos becs nélkül még sem szűkölködnek.

A folyóiratokat érdekesítő szakaszok mellett mutathatunk még föl munkákat is, melyeknek írói rendszeresebben láttak a dologhoz. Tapasztalván ugyan is, hogy az alkalmilag írt töredékek és a bírálatokba szőtt iránycikkék a magyar elmeművekhez szítás helyett naponként inkább nyilvánuló idegenkedést okoznak; tapasztalván továbbá, hogy a külföldről behozott munkák olvasása valódi szükségletté válik: okszerűbben vizsgálgatták ama körülményeket, melyek a nemzeti ügy állása iránt oly igen lesújtó hangulatot fakasztottak.

Többféle ki lön e vizsgálás által tüntetve, melyek közül azonban itt csak a gondolataink menetébe vágókat fogjuk érinteni. Kitünt a többi közt a) hogy nálunk is kezdetét vette immár azon időszak, mely az életre-való s az idegen műveltség termékeivel több oldalról megismerkedett nemzetnél soha sem szokott belső megindulás nélkül előfordulni. Kitünt b) hogy az ilyen időszak fölötté válságos, mert a múlt és jövő dolgában mélyen érdekelt erők küzdésével jár, s ezen küzdésnek ilyen vagy olyan irányaihoz képest azután a nemzet hanyatlását vagy annak új alakbani fölvirágzását eszközölheti. Kitünt c) a már is fölmerült, de még kíváncsan át nem nyomozott jelenségekből, hogy azon özszerü megszokottságok, melyek egykor a nemzet esetleges viszonyai miatt kapattak föl, előbb utóbb helyet tartoznak engedni a több irányu haladás megragadó erejének. Kitünt végre d) hogy a közélet határain belül mindenik nemzet, mint kiegészítő tag az emberiség nagy egészében, részt köteles a maga módja szerint venni a belszükségű haladás iparkodásában.

Látható volt ezek átértése után, hogy az európai művelt nemzetek életmozgásai által meghatott magyar sem maradhatott többé a sorvasztó tespedésben. Sőt a külső viszonyok ingerlő hatalmán fölül tulajdon ügyállása is folyvást ösztönözte, hogy haladásnak induljon. Indult is több tekintetben. Ez iránt nincs kétség. Van azonban a dolognak egy, fölötté kényes és épen e miatt mindeddig nem is örömet fe-

szegetett oldala. Mi sem fogjuk azt feszegetni. Talán úgy is célt érünk, ha a fölé borított fátyolt egykissé föllebbentjük. Ha ezúttal azt kérdezné valaki tőlünk: vajon az a haladás érdekében történt nemzeti megindulás olynemű volt-e, minőt a természeti fejlődés örök törvényei szükségelnek? alig találunk szavakat, melyek által az e pontra vonatkozó ítéletet ki tudnók fejezni. Annyi csakugyan bizonyos, hogy a nemzet haladásnak indult.

De ha az egész haladásnak indult, az írók világa sem maradhatott a régi állapotban. Haladnia kellett annak is. Haladott is, még pedig, a mint némelyek állítani szeretik, korszerűleg. A haladás némelyek előtt nem nagy dolog; de a korszerű haladás, ez az, a mit ők az írók világában nem győznek eléggé magasztalni. És ugyan ki vehetné e magasztalást rossz néven.

Ha rossz néven nem is, de fejcsóválva csakugyan vehetné, sőt veszi is az, ki a természetszerű és a korszerű haladás között nagy különbséget lát. Haladás és korszerűség! varázsszerű szavak a divat mostani világában. Hogy is ne, hiszen a mi halad, az a kor szelleme szerint van, a mi pedig a kor szelleme szerint van, az korszerű is egyszersmind. Annyit nem vonhatni kétségbe, hogy a haladás mindig oly tény, melynek jelenségei fölbuzdítják az önméltóságát érző ember kedélyét. Minő legyen aztán a buzdutság eredménye, az egyfelül a haladás jelenségeitől, másfelül a meghatott egyén fejlettségének mivoltától függ. Az alszerű haladás is mutat hat föl a valódi haladáséhoz hasonló jelenségeket: megtörténhetik tehát, hogy a tárgyak minőségének fölfogása és megítélésében fogyatkozott egyént épen oly buzdutságba hozzák az alszerű haladás jelenségei, minőt csak a valódi haladás érdemel. Irányaira nézve minél többfélőbb, művelkedésére nézve pedig minél szilárdabb aztán az alszerű haladáshoz szítók buzdutsága: annál több akadályt gördíthet a valódi haladásnak útjába. Nem fogják ugyan ezen akadályok a valódi haladást soha végképen elfojtani, hátráltathatják mind a mellett ügyének virágzását hosszabb időre is. Ámde ha egyszer a kedvező viszonyok beálltával rá kerülend a sor, annál hatályosabban vivandja ki saját tartalmának az érvényültséget,

minél hosszabb ideig tartott az akadályokkali küszködés. Tanú erre a történelem. De mi az a valódi és mi az álszerű haladás?

Egyes nemzetnek szintűgy megvan a maga sajátoszerű rendeltetése, mint egyes embernek. Hogy ama rendeltetés ilyen vagy olyan sajátosága legyen, az sem a nemzettől sem az egyéntől nem függ; de hogy az a rendeltetés ilyen vagy olyan irányban, ilyen vagy olyan eszközök alkalmazásával legyen megvalósítva, az már oly művelkedéstől függ, melyben az önkénynek is nagy része van. Fogatlanul esnék azonban bármily törekedés a megvalósítás ügyében, ha az ahhoz szükségelt föltételek hiányoznak. Sőt még akkor is, ha a szükségelt föltételek megvannak, magát a kérdés alatti megvalósítást csak bizonyos fokokon keresztül, következésképp csak időben haladva lehet igazán fogatosítani.

A föltételek iránt, melyek vagy belsők vagy külsők, minden más előtt tisztába kell jönnünk. A belsők alatt azon eredetileg meghatározott tehetségek és azon eredeti törvények értetnek, melyek a saját rendeltetésének dolgában csak így és nem másképpen haladható nemzetbe természetileg belé vannak oltva. Azoknak eredeti bírását illetőleg a nemzet életfolyása meg nem másítható szükségképpenség alatt áll. Csak az adott tehetségek által és csak az adott törvények szerint haladva lehet azzá, mivé az emberiségnek őt is átható nagy egészében lennie kell. A külső föltételek a sajátoszerűleg fejlődő nemzetek egymáshoz viszonyainak előhozományai lévén, nincsenek mindenkép az egyes nemzet hatalmában. Innen a haladás sajátoszerűségének fejlődését majd akadályozó, majd előmozdító körülmények bonyodalmi, melyek olykor nagyon is csalékony anyagúl szolgálnak a nemzeti önkény változkozásaira. Mindaz, a mi a haladó nemzet életében az ő eredeti tehetségeinek és törvényeinek megfelel, rá nézve természetes; mindaz ellenben, a mi azoknak meg nem felel, rá nézve természetlen. A természetes igazán előmozdítja, a természetlen akadályozza; ha pedig az eshetőségekhez képest túlnyomólag erőszakos, vizáltakká teszi a nemzeti haladás irányait.

Akármi legyen tehát az, a mi a nemzet életébe vág, vagy pozitív vagy negatív működésre fogja a honfiakat ösztönözni. Positív a működés, ha az, a mi természetes, tartal-

mánál fogva valódi mozzanata gyanánt sajátíttatik el a rendeltetésszerű haladásnak; negatív ellenben a működés, ha az, a mi természetlen, vagy mindenkép eltávolíttatik, vagy ha ez, az idegenszerű viszonyok erőszakoskodása miatt, ki nem vihető, legalább csapástalanabbá tétetik. Olykor azonban a körülmények bonyolultsága sürgeti, hogy a működés iménti módjai egyesítetten alkalmaztassanak. De sikeríthetők-e az előbbieket mindenkor? Tanúsítják a történelmi adatok, hogy némelykor, az idegenszerű viszonyok elhatalmasodása miatt, bizonyos önfeledés ragadja meg a nemzetet, és hogy annak szédelgései között azután még ama kóranyagtóli megszabadulásra sem képes, melynek sorvasztó dulakodását szünet nélkül tapasztalja. Szó sem lehet ilyenkor a rendeltetésszerű haladásnak öntudattal intézett folytatásáról. Az összetartó önérvényítést elfajulás és lassankénti szétmállás fogja követni.

A valódi haladás mindig természetes, az álszerű ellenben csak színli a természetességet. És még is számtalanszor fölcseréltetnek egymással. Miért van ez így? Ama tulajdonság miatt, mely mind a kettővel közös. E tulajdonság a korszerűség. Korszerű a valódi haladás, mert ahhoz, hogy a fejlődő nemzetnek sajátosságai határozólag léphessenek föl, a belé oltott tehetségek törvényszerű hatolásán fölül a kor által előidézett viszonyok kedvezősége is szükségeltetik. Korszerű a nemvalódi haladás, mert tartalmának épen amaz esetleges viszonyok összesége kölcsönöz némi keletet, melyeket a fölületesen gondolkodók azonegynek tartanak a korral. Pedig a kettő között még is csak van egy kis különbség. Akár a nemzeti életben belül akár azon kívül a más nemzetekkel közösködésben találjuk aztán föl amaz esetleges viszonyok forrását; továbbá akár valamely nézet, gondolat vagy elv, akár valamely gyakorlati célirány legyen az, a mit az iménti viszonyok hatalma némi becsessel fölruház: előbb vagy utóbb, de bizonyosan megviselendi őket az elenyészés rozsdája. A vásári becsnek eredménye is csak vásári.

Nyilván van ezek után 1) hogy a valódi haladásnak bélyege a szükségképesség, az álszerűé ellenben az esetiség; 2) hogy a valódi haladás mozzanatai való, az álszerű haladás tünetnényei ellenben csak születt értékűek; 3) hogy a va-

lódí haladás végsőleg a nemzet saját szerű fejlődésében gyökerelvén nincs eredmény nélkül, mely a nemzet közjavát előmozdítottoknak mutatja; az álszerű haladás tünetjeinek ideiglenes batását ellenben a tetszés ingatagsága határozza meg.

Ha közelebbről átvizsgáljuk ama véleményeket, melyek a haladási ügy megítélésekor hallhatók: úgy fogjuk találni, hogy azok értelmi zavartságból erednek. Valahányszor ugyan is a kor szelleme a kor érdekével összezavartatik, kész az ok, mely miatt az ítéletek badarsága sem maradhat el. Némelykor a korszellem tulajdonai a kor érdekének tulajdonaival igen összehangzanak: azért fészkelí be aztán magát a dolgok lényegéig hatni nem tudó vagy nem akaró elmébe azon vélemény, mintha a korszellem és a korérdek mindenkép azonosak volnának. Pedig éppen nincs úgy. Tévedne, a ki a közöttük létező viszonyt kétségbe hozná; de téved az is, a ki azt állítja, hogy ama viszony szükségképi, nem esetleges.

Ezek után ítélve alig mond valami állandóan dicsőt az írók világának haladásáról az, ki annak irányait egyedül azért ítéli magasztalhatóknak, mert korszerűek. Mets isten a magasztalás ilyenmő alapjának uralmától! Mit nem lehetne majd ennek palástja alatt a nemzeti élet mozzanatai közé becsempészni! Nem tapasztalható-e több ízben, hogy bizonyos idő lefolyta után éppen arra mondatik a legingerültebb átok, a mi előbb, mint korszerűleg fölkarolt ügy, legbuzgóbban ajánlott? És ez nem csak az irodalom határain kívül van így, hanem így van azokon belül is. A mi nagyon természetes; mert ha valami a nemzet életfájának elsatnyítását már magában véve is eszközli, még inkább fogja azt eszközölni, ha a téviránynak indult irodalom által is elősegítettetik. Sőt olykor éppen az irodalom tévirányai által készítettetik ama vészanyag, mely későbbben a nemzeti életet megmirigyésíti. És ez is nagyon természetes; mert az irodalom határain belül mozgó élet is a nemzet élete: hogyan lehetne tehát az egészre nézve üdvös az, a mi a résznek ép folyamlását lehetetleníti! Igaz, hogy annál kecsgetetőbb és vonzóbb az irodalom fejlődése, minél több és korszerűleg is meghatóbb irányban mozog; de következik-e már azért innen, hogy a helytelenül fölfogott korszerűségnek a nemzeti egyéniséget szabadon föl lehessen

áldoznunk? Ha engednők, fölöttünk is méltán elmondhatnák Baldo Jakabnak e szavait:

Insana plureis culpa tangit.

Sero Phryges sapuere quondam.

Röviden tehát: a korszerűség, ha helytelenül tekintetik, a haladás ügyének megítélésékor sohasem szolgálhat észszerű alapul.

De hol is szakasztottuk meg a gondolatok menetét? Állítva lön, hogy a nemzettel együtt az írók világa is haladt. Valljuk meg mind a mellett őszintén, miszerint ezen világ határain belül sem hozatott még úgy, a hogyan szükségeltetik, azon eszmenapfényre, melynek sugárai az itt-ott felkapott aesthetikai nézetek, szempontok és elvek gyanánt hiresztelt egyoldalúságok utáni kapkodás homályait széttoszlatták s a szép, igaz és jó eszméihez vezető utakat kellőleg fölvilágosították volna. Láthatóvá lön még is a gondosabban szerkesztett munkákból: hogy az előbb valódi középpont nélkül tárgyról tárgyra s irányokról irányokra terjeszkedő gondolkodás néhány pont körül megmeg kezdett immár állapotodni.

Minő sajátságu volt legyen a pont, melyet a haladásnak indultíró majd itt majd meg amott kiválóbban méltányolt, a méltányolás következményei mutatják. Némelyek előtt a kezdetpont, mások előtt a végpont birt elhatározó nyomatékkal, amint vagy az oksági vagy a célossági elv szerint gondolkodtak. „Vielleicht aber fragt Einer oder Eine, mondja Fechner G. „Profess. Schleiden und der Mond. Leipz. 1856. 96. l.“ — was ist denn eigentlich das teleologische Princip, und um was handelt sich's dabei? Ich will es in Kürze sagen. Das teleologische Princip lässt nach vorausgesetzten Zwecken die Mittel zur Erreichung der Zwecke voraussehen oder aufsuchen und verfolgen, indess ein gegenheiliges Princip, das Causalprincip, ohne Rücksicht auf einen voraussetzlichen Zweck aus den gegebenen Gründen auf die Folgen schliessen und also die Leistungen und Wirkungen der Mittel direct ins Auge fassen und verfolgen lässt. Im Sinne des teleologischen Principis ist der Zweck das Vorgegebene und alle Mittel richten sich darauf; im Sinne des Causalprincip sind die Mittel das Vorgegebene, und der Zweck, wenn man ihn noch so nennen will, ist nur die Folge.“

Azokat, kik előtt a kezdetpont birt elhatározó nyoma-

tékkal, két ágra szakaszthatni: az egyik főleg a következtetésben a másik az azonnali alkalmazásban találta örömét. Az egyik azt vélte, hogy a közügyön csak úgy segíthet igazán, ha az elfogadott elvnek valamennyi oldalát bonckés alá vesi, az ily módon nyert elemeket pedig szünet nélküli folyamatban szövögeti. Nem lehetett ugyan mindig az ily nyerteket az életre-való birományok közé iktatni, hatott még is az úttörés, mert a tárgyak tudományos fölfogásánál szükségelt következetesség iránt legalább egy kis figyelmet gerjesztett. Azok, kik az elfogadott elvnek azonnali alkalmazásától várták a kívánt eredményt, annál kevesebbé láthatták azt, minél fölületesebb ismeretök volt magának az elvnek forrása és mivoltáról. Előttük a

Dimidium facti, qui bene cepit, habet,
épen nem látszott követésre méltó iránymondatra.

Ha pedig azok során nézünk keresztül, kik eleinte mindjárt bizonyos célt tűztek ki maguknak: észreveendjük hogy némelyek a cél fölfogása, mások az eszközök választása körül tévedeztek. Voltak ugyan is, kik a kitűzött célt nem tudták a maga özszerűségében fölfogni; mások, kik tudták, de a sok eszköz közül épen azt nem választották ki, mely az előfordult viszonyok között leginkább megfelelhetett volna a kitűzött cél határozottságának. Bővebb fejtegetés nélkül is látható, miszerint az egyik félnek hatáskörében szintűgy akadékoskodott valamely hiány mint a másikéban. A jó szándékot egyiktől sem lehet megtagadni; mit használ azonban a jó szándék, ha őt épen ama kellékekben látjuk megfogyatkozottnak, melyek nélkül az élet fölmerült viszonyaihoz nem tudott sikeresen alkalmazkodni. És miféle hiány okozhatta ezt?

Birunk most egy szót, mely hajdan közönségesen használtatott; ámde, mintha terhünkre vált volna a hozzá csatolt gondolat uralma a játszadozó képzelődés fölött, előbb a szón, azután a gondolaton is kiadtunk. Átláttuk későbbben a botlást, akartunk is a min-okozta bajon segíteni; de hiába, mélyebb gyökeret szokott a zabolátlan képzelődés uralma verni, hogyssem azt az olykori fölbuzdultság ki tudná irtani. Közössé vált az ezen uralomból eredt egyoldalúságnak fanyar érzése, valamint ama tépelődés is, melyet a jövő bizonytalansága

szünet nélkül táplálgatott. A közös baj gyógyszer után kiáltozott és miután azt a belátóbbak a jelenben föl nem találhaták, az ösatyák hírneves életének birományai közt velték feltehetőnek. Találtak is azok között egy szót, melyen egykor kiadtunk; és hogy az atyák által hozzá csatolt gondolatot az ivadékok agyában is föléleszthessék, minden más előtt magát a szót akarták föléleszteni. Sőt, mivel a csapongó elbizakodottságban valami nagyszerűt látó ivadék az ösatyáktól tanulást soha sem tartotta nálunk érdemes dolognak, a fölélesztendő gondolat biztosabb meghonosíthatása végett, a régi szó mellé még egy újat is csatoltak. A régi szó az „ildomos-ság”; az új szó az „eszélyesség.” Volt miattok elég kapkodás. Hát siker? Ha a nagy szavakbani bugyborékolást vesszük, az is volt elég; de ha a valóság után kérdezősködünk, akkor — De hát az irodalom határain belül, hol az öntudatos-ság honol? Biz ott is találunk még néhány zugra, hol az ildomos-ság és az eszélyesség a theoria köréből nem igen akarnak a praxiséba átköltözni.

De menjünk tovább. Találkozhatunk végre oly írókkal is, kiknek munkáin a fentebb érintett fogyatkozások jelei nem tűnnek annyira föl; és még sem állítható, hogy iparkodásukat az ohajtott eredmény követte volna. Hol puhatolandó c-tüneménynek valódi oka? Az írókban aligha, mert hiszen ők tiszták voltak már az érintett fogyatkozások jeleitől. De az olvasókban sem, mert hiszen ők is kielégíttethettek a fogyatkozásoktól ment munkák által. Hol tehát? Sokkal érdekesebb a tárgy, hogysem itt az ezen kérdésre adandó választ fölvilágosítás nélkül hagyhatnók.

Herbartnál — Werke XII. Bd. 104. — ezt olvassuk: „Es hat jedes Ding seine Geschichte.” Sem nem új, sem nem oly mondat, melynek igazsága nagy fejtörésbe kerülne; vannak még is, kik azt, legalább saját írói pályájok határain belül, legkevesebbé sem ítélik elfogadásra méltónak. De nem is azokról van itt szó, kiknek a Musa nem mosolygott, hanem valami másról. Azt akarjuk t. i. állítani: hogy Herbart mondata alól senki, a hivatásos író pedig legkevesebbé sincs kivéve. Ámde valaminem mindenki hivatásos zenész, a ki valamely hangszeren játszik: úgy az sem mind hivatásos író,

a ki tollat forgat. Ideje bizony már, hogy e pontra nézve se tartozzunk mindig a tájékozatlanok közé. Vagy talán erre nézve sincs más ismervünk, mint a divat szélkakasa? Igaz, hogy a divat e dolog irányában is nagy mester. De csűrjük csavarjuk bár miképen a dolgot, mindig igaz marad: hogy az a fölkapottsági jelesség csak az elfogultságtól megvakítottak előtt lehet valódi bélyege az író valódi hivatásának. A valódi jelesség valódi hivatáson nyugszik; a valódi hivatásról pedig nem mások, hanem önállólág szerkesztett munkáiban minden más előtt maga tartozik bizonyosságot tenni a hivatásos író. Ama szellemi közösségnél fogva, mely az író és mások között fennáll, mások is fölfoghatják, meg is ítélik az eredeti bizonyosságtételt; ilyenkor azonban soha sem feledendő, miszerint a megítélés, a megítélők egyéni különösségeihez képest, nagyon is változhatik.

Azt sem kell szem elől tévesztetni, hogy az írás, mint írás, épen nem jele mindig a hivatásnak. Hány van, kik fiatal korukban csak úgy szórják a sok beszélyt és a sok verscsomagot; ha pedig valahogy a férfikort is eléri, szinte irtóznak az íróasztaltól. A valódi hivatás is függ fejlődési tulajdonaira nézve az akadályozó vagy kedvező viszonyoktól; de gyökerét illetőleg fölötte van az idő és hely változásainak. Jegyezzük meg tehát egyszer minden időre, hogy az a sok vásári munka koránsem szüleménye mindig a valódi hivatásnak.

Ha szemesebben átvizsgáljuk azon egyének pályájának fejlődését, kik valamely tudomány vagy művészetág tökélyesbítése végett valának valódi hivatással fölkészítve: ki fog világlani, hogy ama bizonyosság, melyet önállólág szerkesztett munkáikban saját hivatásukról tettek, három külön álláspont eredménye gyanánt tekinthető. Mit még is nem úgy akarunk értetni, mintha mindenik hivatásos író teljesen megvalósította volna magában az érintett álláspontokat, mert ezen kiváló szerencse csak igen kevésnek jutott. Hányadik az, kinek szellemi képzettségét olynemű önállóság magasította, mely a lények örök természetén, az örök eszméken kívül másféle, csupán külsőleg elhatározó indoknak nem hódol. Hogy az ilyenemű író a szép, igaz és jó eszméinek nyomozá-

sakor a csalékony útféliség által soha sem fog lebilincseltetni, magától értetik. Annyi azonban bizonyos, hogy a hivatásos írók munkáiból, hamindjárt az első vagy a második állásponton szerkesztettek is, mindig látható: miszerint szellemük, sajtátszerű ugyan, de azért még is önálló szervezkedésnek örvendett. Innen amaz eredetiség, mely a hivatásos írónak valamennyi munkáján előmlik.

De mi sajátképen az a többször említett hivatás? Krug Lexikon I. Bd. 279. l. — e tárgy érdekében így szól: „Beruf ist dasjenige Lebensgeschäft, zu welchem der Mensch bestimmt ist. Wieferne diese Bestimmung von der Natur d. h. von den natürlichen Anlagen des Geistes und des Körpers abhängt, heisst der Beruf ein innerer; wieferne sie aber von der Gesellschaft, in der man lebt, oder überhaupt von gewissen Lebensverhältnissen abhängt, heisst der Beruf ein äusserer.“ Staudenmaier meg — Joh. Scotus Erigena I. Th. 18. l. így ír: „Der Beruf ist die lebendig hervorgetretene Gabe, und die Kraft ist der Beruf und die Gabe in ihrer ewigen Wirkksamkeit im göttlichen Reiche. Als ein ganz eigenthümliches Wesen tritt jeder Mensch in die Welt ein, jede Geburt ist gleichsam eine neu an das Licht getretene Schöpfung. Denn wie im einzelnen bestimmten Menschen hat sich die menschliche Natur in keinem andern seines Geschlechtes gestaltet. Alles in ihm nimmt eine bestimmte Richtung, einen eigenthümlichen, bleibenden Character an, und daraus entwickelt sich nothwendig eine bestimmte Lust und Liebe, welche die herrschende Richtung und die eigenthümlich hervortretenden Bestrebungen zur prädominirenden Kraft erheben, die die andern Kräfte und Vermögen sich dienend macht und in ihrem Zuge führt. Diess Eigenthümliche bildet zum gesammten geistigen Systeme, wie im Reiche der Töne den gemeinsamen Grundton.“ A 19. lapon meg ezeket olvashatni: „So sehr nun aber auch das Individuelle im menschlichen Geiste hervortreten muss, so sehr ist andererseits doch wieder das Allgemeine desselben hervorzuheben als etwas, was nicht weniger wesentlich ist, und was den Geist zum Menscheng Geist macht, wodurch er Eins mit der Menschheit ist. In jedem Geiste wohnt der Geist der Menschheit, in jedem sind, neben

dem eigenthümlichen, individuellen Gepräge, noch die Urbilder des Menschengeistes; ohne diess könnte er vom grossen Ganzen weder ein Verständniss gewinnen, noch könnte er einwirken auf sein Geschlecht.“

Meg nem állhattuk, hogy ezen idézeteket ide ne iktassuk. Két oly pontot emelnek ki a hivatásos egyén természetéből, melyeket a hivatásos írók működéseinek megítélésakor sem szabad figyelem nélkül hagyni. Mit használ a tüneményekre vonatkozó ítélgetés, ha a kérdésbe vont tüneményeket éppen azon alapokig nem tudjuk visszavinni, melyek által előhozattak?

A fölemlítettek után csak azt emeljük még itt ki: hogy a hivatásos író nemcsak nemzetének, hanem közvetve az emberiségnek is jötevője. Krug Lexikona III. Bd. 603 l. — ez ügyben így nyilatkozik: „Wenn man nun die Schriftsteller Wohlthäter oder Bildner der Menschheit nennt, so hat man freilich nur diejenigen Autoren im Sinne, welche dem Schriftstellerberufe, der an sich allerdings heilig ist, genügen. An die schlechten und bösen, die Geschmacks- und Sittenverderber, also Verbildner der Menschheit, denkt man nicht weiter, weil die meisten derselben nur ein ephemeres Dasein haben, oder doch von der Nachwelt weniger geschätzt und gelesen werden — mit einem Worte, man denkt nur an die classischen Schriftsteller.“ Az I. Bd. 403. l. meg ezeket mondja: „Darum heissen Schriften und Kunstwerke aller Art classisch oder es wird ihnen Classicität beigelegt, wenn sie den Forderungen des Geschmacks möglichst entsprechen und daher in ihrer Art musterhaft sind.“

És ezeket Krug mondja, ki nálunk a német philosophusok világában majdnem leghallgatottabb tekintély. Mi még csak azt tesszük hozzá, miszerint a hivatást nyert írónak sin cs jogában azt vélni: hogy ő irányszerű képzettség nélkül is vállalkozhatik oly munkának írására, melyet classicitás jelesít. És ha ez így van, mit mondjunk azokról, kik erőnek erejével írók akarnak lenni, de a nélkül, hogy a rendszeres önképzést szükségesnek tartanák? Mit mondjunk? Azt minden esetre, hogy a hivatáshiányról éppen ez a rendszeres önképzést öli vonakodás tesz legesalhatatlanabb bizonytságot. Hi-

szen a hivatásos író szelleme is csak azt tükrözendi vissza az általa szerkesztett munkákban, a mi már benne irányszerű fejlődés útján kellőleg elővillantva, megszilárdítva és megérlelve lön. És minél tökélyesebben ment benne véghez a bizonyos fokig ért fejlődés: annál tökélyesebb mind tartalmára mind alakjára nézve azon munka is, mely által önmagának minőségéről bizonytságot tesz. Jól jegyzi meg Ritter Henrik — Syst. d. Log. u. Metaph. II. Bd. 63. l. —: Eine Entwicklung ist nur ein Auseinanderlegen der im Vermögen verworren angelegten Momente.“ Nehogy e szavak az általunk nyilváníthatók irányában némi félreértésre nyújtsanak alkalmat, ki kell itt jelentenünk: miszerint a fejlődő lény eredeti tartalmát tevő mozzanatok között nincs oly kuszáltság, minőről némelyek álmadoznak. Ha mint időbeni fejlemények némi kuszáltsággal tűnnek föl, az nem az eredeti tartalomnak, hanem azon esetleges viszonyoknak tulajdonítandó, melyek között a fejlődő lény, a rá majd kedvezőleg, majd akadályozólag munkáló lények miatt, nem képes mindig a maga természetét tulnyomólag érvényesíteni. A mely lény bizonyos cél megvalósítása végett nyert hivatást, fejlődésének kezdete előtt is bírja a célt, mely megvalósítandó, a tehetséget, mely a megvalósításhoz szükséges, a törvényeket, melyek szerint a megvalósítás végrehajtandó. A hivatásos lény tehát öncél vagy is eszme, melynek fejlődésekor csak az valósul meg igazán, a mi már benne fejletlenül benvolt. Ilyen lény a hivatásos író is.

Három álláspont lön megemlítve. Minthogy azok illő szemmel-tartása nélkül lehetetlen az önmagáról bizonytságot tevő hivatás becsének meghatározása: vessünk rájuk is néhány nyomozó pillantást. Az első álláspontot a közvetlenség, a másodikat a közvetettség, a harmadikat az özszerűség jellemzi. Mindenikről az író szelleme nyilatkozik meg; ámde mivel a szellem csak idő jártával jut annak tudatos bírásához, a mit már előbb is, de tudat nélkül, bírt: nem látszhatik valami különösnek, ha az író az álláspontok mindenikén másféle sajátossággal fog föllépni.

Az első állásponton az író szelleme közvetlen egységben van az őt átható tárggyal: következőleg itt ama moz-

zanat, mely a figyelmet kiválólag lekötí, a léti közösségben keresendő. A tárgy léte áthatja a szellem léti oldalát. A tárgy van, a szellem is van; de más a tárgynak és más a szellemnek határozottsága. Ebben különböznek, amabban megegyeznek. A megegyezés ugyanazon, a különbözés ellenben más törvények szerinti működésre mutat. Midőn a működő tárgy a szellemet áthatja, ebben oly határozottságot idéz elő, mely a magáéval rokon; a szellem e határozottságot elfogadja és annál örömelebb átfogja magát neki engedni, minél megegyezőbb e határozottság a szellem azon állapotával, melyben magát hivatása teljesítésekor oly igen jól érzi. Innen a tárgy működésének túlmósága a szellemé fölött; innen a szellem működésének ösztönszerű folyamllása; innen végre az íróban a mély érzésnek meg a visszatükröző szemlélésnek túlterjedése a boncolgató és mindent világosan tudni szerető értelem aggatódzásai fölött. Akármilyen legyen az, mit az író ezen álláspont határai közt felfog, tanúsítand egységet, de nem egymáson kívül tartott különbségeket.

A második állásponton a szellem nem csak érezni, hanem tudni is akarja, hogy mi az, a mi őt áthatotta; mi őmaga, a ki át lön hatva; minők végre ama viszony tulajdonai, mely közte és a tárgy között van. Miből azonnal kivehető, hogy ezen álláspont közege a tudatosság; mert a mi ennek határain belül föl nem fogatik, az itt érvénytelen. Itt öszpontosítja magát a szellem, mint ént; itt fogja önmagával szembe állítani a tárgyat, mint nem-ént. Itt ütendi föl tehát sátorát az abstractio és reflexio uralma. S amint aztán vagy az író szelleme önmagát közvetíti a tárgygyal, vagy a tárgyat közvetíti önmagával, vagy a köztük létező viszonyon nyugtatja a tudáeszközlő közvetítést: a szerint hozatnak elő a tárgyi, alanyi és viszonszerű alapnézetek, meg az ezekre épített eleméletek. Lesz itt aztán különbség elég, de valódi egység nélkül.

A valódi, az önmagában megkülönbélt, vagy is azon egység, mely a második álláspont különbségeit önmagába felöleli, azokat egymásra viszonyítja, e viszonyítás által bensőleg kiegészíti, az így kiegészítetteket pedig egyenként önma-

gában és önmagát azokban túlterjedőleg érvényíti, ezen össz-szerű egység a harmadik álláspontnak birománya. A ki hozzá a második álláspont köréből föl nem emelkedik, soha sem ment a tévelyítő egyoldalúságoktól. Az össz-szerű egység azon egy az eszmével. Az eszmében mozgó szellem nem csak szemléli hanem gondolja is, nem csak gondolja, hanem szemléli is az őt átható s az általa is áthatott tartalmat. Mint szemléltet megkülönbözteti őt az illető eszmének más fejleményeitől; mint gondolat bensőleg egyesíti őt azokkal, végre mint meg-eszméltet oly tagnak ismeri a többi tagok között, melynek az eszme fejlődése kölcsönöz valódi életet. Hogy az itt fölemlítettek öntudatos bírása nélkül az író az általa feldolgozandó tartalomnak különleges, viszonylagos és össz-szerű becsét sem fölfogni, sem átérteni, sem megítélni nem képes, a dolog maga mutatja. Senki sem érzi és tudja ezt inkább, mint a hivatásos író.

Innen benne ama sovárgás a magasabb tökélyesség felé, mely őt mindaddig nyugodni nem hagyja, valamíg a műszakát éltető eszmével minden oldalról meg nem barátkozott. Legyen azon eszme, mely őt áthatotta és melynek segéd-mével önmagát öntudatosan szervezi, a szép, igaz, jó vagy az általány eszméje, tudni kívánja mindazt, ami azon eszmét illetőleg az emberiségtől általában, saját nemzetétől pedig különösen előhozva lön. Az általa gyűjtött és gondosan rendszerezett ismeretek ezen oldalán nyugszik azután amaz életre-valóság, mely nélkül a hivatásos író soha sem fog szűkölködni.

De hová mindezekkel? Mert mondtuk, hogy a haladó nemzettel az írók világának is haladnia kellett. Senkit sem szállhatott azonban meg inkább a haladás szelleme, mint a hivatásos írókat. Innen az oly munkák utáni kapkodás, melyek határozott elven nyugvó egészek gyanánt híreszteltettek. A minden oldalról tájékozottság közös ohajtmánynya, a magyar nyelven szerkesztett aesthetikai munkák olvasása közös szükségletté vált. A megindult forrongás a sok ferdeség mellett sok jót is idézett elő.

Az írók ugyan is az aesthetikai tárgyakkal irányadólag foglalkodókhoz nem szítottak mindig egyaránt. Most az egyik

majd a másik kapott föl, amint a méltánylók, az imént választott második álláspontnak ezen vagy azon irányában fejleszkedvén, a nyilvánított ítéletekkel most ennek majd amannak irányát és ügyét pártolták. Megeredt azonfölül a korszerűség, másokban meg a korszellemnek előítéletes bálványozása, melyet aztán annál kevesebbé tudtak mérsékelni, minél viszszahökkenőbb színben tűnt föl előttük mind az, a mi őszertű volt.

Voltak mind a mellett oly férfiak is, kik előítéletől tisztán, következőleg csupán magának a szép ügyének virágoztathatása végett karolták föl ama fejleményeket, melyekkel őket az aesthetikai tárgyakról értekezők megkínálták. Volt is eleinte öröm az eredetieknek tartott fejlemények bírása és helyenkénti alkalmazása miatt; de csak eleinte. Nem is lehetett másképp oly nemzetnél, mely egy, már virágzásnak indúlt irodalommal bíró nagy nemzet szomszédságában ébredt föl százados álmaiból. Adjuk még e körülményhez a képzelődés elevenségét, meg a kebel gyulékonyosságát, és azonnal természetesnek fog látszani: ha a magyar, lelkesedésének első kilobbanásakor mind azt túlbecsülte, a mi tőle származott.

Azt mondják, hogy a tapasztalás legnagyobb mester. Úgy van-e vagy nincs, azt mások feszegessék. Minket legalább a tapasztalás győzött meg arról, hogy bizony még sem mind arany, a mi fénylik. Miután t. i. az előítéletektől ment és az aesthetikai tárgyak lényegébe mélyebben behatni akaró írók észrevették, hogy őket az irodalmáraink által szerkesztett munkák igen sok oldalra nézve ki nem elégíthetik; és miután őszintén ohajtott haladásuk biztosítása tekintetéből a külföld irodalmi termékeitől kértek tanácsot; megütközve tapasztalák, hogy az, a mi nálunk eredeti gyanánt híreszteltett, minden más, csak eredeti nem. Miért is a patak vize, ha azt tisztán meríthetjük magából a forrásból? Innen a külföld irodalmáhozi ragaszkodás!

De mit eredményezett tehát a múlt? Tudtunkra legalább oly aesthetikai egész nem, melyet a harmadik állásponttól igazán mondhatnánk édes magunkénak.